

Numismatiska meddelanden xxx

RANTZAU-MEDALJEN 1568

AV HARALD WIDEEN

Medaljer, utgivna av främmande makter med anledning av krig mot Sverige, bilda ett intresseväckande inslag i vår historiska dokumentskatt. Som nr 1 i sin beskrivning av hithörande dokument anför C. A. Ossbahr¹ den danska medaljen över segern vid Axtorna 1565. Den har tysk text och är enligt G. Galsters mening ett arbete av den i Danmark verksamme guldsmeden David Knop från Münster, sannolikt år 1567. I räntmästarräkskaperna det året upptages en utgift till Knop för »enn Medeije som Konn: Matt köpte aff hanem».² Att tillverka dylika krigsmedaljer med konungens bild hade sitt intresse för guldsmeder och juvelerare, särskilt med tanke på de beställningar av gyllene kedjor och ädelstenar, en dylik minnespenning kunde aktualisera. Själva minnespenningen var nämligen icke huvudsaken i tidens burna nådevedermälen, utan den gyllene upphängningsanordningen — kedjorna och ädelstenarna. Minnespenningar tjänade till att angiva den egentliga belöningens ursprung och speciella karaktär. I många fall blev kedjan en symbol för mer omfattande föräringar i kontanter och jordegendom.

Dessa våra äldsta medaljer äro alltså guldsmeders verk. De äro gjutna och inte präglade. Deras inskrifter och bilder ha skärpts genom gravyr, bakgrunderna ha ciselerats. Ofta nog förekommer färgrik, dekorativ emalj-inläggning. Härav följer att de samtida, autentiska exemplaren uppvisa variationer i detaljer och att den för präglade medaljer utmärkande uniformiteten för de gjutnas del först är att finna i senare efterbildningar, gjorda i mindre kostbart material och för samlarändamål.

Att en av Axtorna-medaljerna, särskilt fint utarbetad och hängande i en tung kedja, förärats fältherren Daniel Rantzau, är självklart. Men så vitt jag vet är intet sådant exemplar känt, vare sig i någon samling eller avbildat på något Rantzau-porträtt. Däremot äger Den kongel. Mønt- og Medaillesamling en liknande guldmedalj, tillkommen 1568, vilken man anser att Rantzau kan ha burit. Den beskrives av Ossbahr som nr 2

¹ C. A. Ossbahr, *Mynt och medaljer slagna för främmande makter i anledning av krig mot Sverige*. Uppsala 1927, s. 65 f.

² G. Galster, *Danske og Norske Medailler og Jetons ca. 1533—ca. 1788*. København 1936, s. 15.

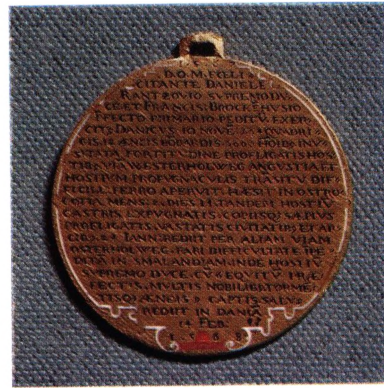

Fig. 1. Original i Den kgl. Mønt- og Medaillesamling, Köpenhamn.

men avbildas tyvärr varken av denne eller i Galsters stora verk »Danske og Norske Medailler og Jetons ca. 1533 — ca. 1788.» Däremot finner man medaljens båda sidor återgivna på en gravyr över Varbergs fästnings återtagande i Peder Hanssøn Resens verk »Kong Frederich II. Krønike», utgiven 1680 (s. 228—229). Denna bild av medaljen har alla läsningar utförda i kursivskrift, vilket fallit sig naturligt för en kopparstickare, och den är även i andra avseenden mindre exakt. Fig. 2.

Det kan fördenskull ha sitt intresse att nu i foto återge denna medalj över danska arméns härjningståg i Östergötland vintern 1567—68. Vad dateringen beträffar, bör det vara säkert att medaljen tillkommit senast 1569 — Rantzaus dödsår.

Till avbildningen, fig. 1, må fogas följande upplysningar, som komplettera och i någon mån korrigerar Ossbahrs beskrivning. För åtsidan har använts en liten, oval medaljong med Fredrik II:s porträtt, vilken tillverkats av en av kungens guldsmeder och använts att hänga i guldkedjor. Galster avbildar en sådan medaljong i sitt medaljverk, fig. 17, och den möjligheten föreligger, att upphovsmannen till den ovala medaljongen och Rantzaus-medaljen är en och samma person. Kungens harnesk har inläggningar i blå emalj och den omgivande dekoren på Rantzaus-medaljen, vilken är utförd i beslagsornamentik med inkomponerade trofégrupper och kvistar, har emaljering i vitt, rött, blått och grönt. Frånsidan, som bildar en inskriftstavla med 24 versalrader i mörk emalj, omgivna av en elegant kartuschslinga i vitt, innehåller en latinsk relation av östgötafältstågets betydelse. Den kan, litterärt sett, näppeligen vara en guldsmeds verk, och den förhöjer i avsevärd mån det historiska dokumentvärdet hos denna unika minnespenning.

Texten lyder:

1.5.67

.D.O.M. FÆLICITANTE DANIELE RANTZOVIO SVPREMO DVCE. ET FRANCIS:
BROCKEHVSIO FÆCTO PRIMARIO PEDITV̄. EXERCIT, DANICVS 10 NOVĒ:s. 64
QVADRIGIS. IZ ÆNEIS BÖBARDIS. 6000 HÖIB, INVSITATA FORTITVDINE PRO-
FLIGATIS HOSTIB, VIÄ WESTERHOLWEG ANGVSTIA ET HOSTIVM PROPVGNA-
CVLIS TRÄSITV̄ DIFFICILL: FERRO APERVIT. HÆSIT IN OSTROGOTIA MENS:Z.
DIES 14. TANDEM HOSTIV̄ CASTRIS EXPVGNATIS. COPIISQ3 SÆPIVS PROFLIGATIS.
VASTATIS CIVITATIB, ET ARCIB, Z4 IANN:REDIIT PER ALIAM VIAM OSTER-
HOLWEG. PARI DIFFICVLTA TE. İPEDITÄ IN SMALANDIAM. INDE HOSTIV̄ SVPREMO
DVCE. CŪ 6 EQVITV̄ PRÆFECTIS. MVLTIS NOBILIB, TORMĒTISQ3 ÆNEIS 9 CAPTIS.
SALV, REDIIT IN DANIA. 14 FEB: 1.5 6 8.

Fig. 2.

Eller i översättning:

»År 1567 bröt sig den danska hären på Gud Allsmäktigs tillskyndan, under Daniel Rantzaus överbefäl och med Franz Brockenhuus som förste överste för fotfolket den 10 november efter att med 64 trossvagnar, 12 bronskanoner, 6 000 man och oryggelig tapperhet ha förintat fienden, med väpnad hand genom Västra Holavägen, en passage, som genom sitt armod och sina fientliga bålverk var högst svårforcerad. Han stannade 2 månader och 14 dagar i Östergötland men återvände till slut efter att ha erövrat fiendeläger och, ännu flitigare, ha förintat depåer samt skövlat städer och borgar den 24 januari på en annan, svårframkomlig väg, Östra Holavägen, och det under lika stora vedermödor, till Småland. Därifrån återkom han efter att ha tillfångatagit fiendens överbefälhavare jämte 6 rytteriöverstar, många adelsmän och 9 svåra bronskanoner välbehållen till Danmark den 14 februari 1568.»

Som speciella onöjaktigheter i den översättning som återges av Ossbahr³, kan anföras uttrycken »väster om Holaveden» och »öster om Holaveden». Inskriften har VIA WESTERHOLWEG och VIAM OSTERHOLWEG, vilket exakt motsvarar de gamla vägbeteckningarna Västra Holavägen och Östra Holavägen. I andra perioden har »den 24 januari» överhoppats. — Medaljen återger överhuvudtaget den latinska texten med precision.⁴

De båda första »Ossbahr-medaljerna», ägnade framgångarna vid Ax-torna och i Östergötland, uppvisa inskriftsreverser av fin artistisk verkan. Den förstnämnda är till typen en regelrätt kunglig medalj: den har kungens bild på åtsidan och hans symbol på frånsidan. På östgötamedaljen har en kunglig porträttmedaljong med sin omskrift placerats på en pjäs, vars hela övriga innehåll — både på åtsidan och frånsidan — tycks åsyfta två enskilda personer, Rantzau och Brockenhuusen. Kanske är det av denna anledning Galster så flyktigt berör denna numismatiska produkt i sitt medaljverk. Icke desto mindre måste den tillskrivas ett betydande värde för den danska och den svenska medaljforskningen.

SUMMARY

Danish and Russian medals of the 17th and 18th centuries, issued on account of war against Sweden, are of interest for Swedish historical research. The oldest of these medals are two, which were made in Denmark in 1567 and 1568, and which glorify Danish successes during the Seven Years' War between the kings Frederick II of Denmark and Erik XIV of Sweden. The medal of 1567 is the best known. The medal of 1568 can be seen reproduced in a corner of an engraved plate in Peder Hanssøn Resens chronicle upon King Frederick II, edited in the year 1680 (Fig. 2).

This medal exists as a polychrome enamelled copy in gold in the Royal Collection of Coins and Medals, Copenhagen (Fig. 1). The oval portrait-medallion, used for the obverse, is a work by David Knop from Münster in Westphalia, a goldsmith, then active in Denmark. The long inscription on the reverse describes, giving many details, a raid made by the Danish general Daniel Rantzau and the general Franz Brockenhuus in southern Sweden in the winter of 1567—68.

On contemporary portraits we often find royal medals like this, worn by noblemen, the medals being suspended in heavy gold chains. These chains represented valuable gifts, marks of favour, the medals telling us who was the exalted person that made the presentation. It is supposed, that the Rantzau medal has belonged to the general himself, or to colonel Brockenhuus.

³ Ossbahr, a. a., s. 52.

⁴ I egenskap av relativt utförlig samtida berättelse återgives Rantzau-medaljens inskrift (tillika med avbildning av medaljens båda sidor) i Joh. Stenstrup, Kr. Erslev m. fl., Danmarks Riges Historie, III: 2, s. 206, u. å., utg. 1903.